

Bir Yahudi Filozofun Kaleminden

ÜÇ DİN

ÜÇ PEYGAMBER

-13. Yüzyıl Klasığı-

İbn Kemmüne

(İzzüddevle Sa'd b. Mansûr b. Sa'd el-İsrâîlî el-Bağdâdî)

Çeviren

Doç. Dr. Ali Osman Kurt

ESKİ
YENİ
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 40

Bir Yahudi Filozofun Kaleminden

Üç Din Üç Peygamber

-13. Yüzyıl Klasığı-

Eserin Orijinal Adı: *Tenkihu'l-Ebhâs li'l-Mileli's-Selâs*

İbn Kemmûne

(İzzüddeve Sa'd b. Mansûr b. Sa'd el-İsrâîlî el-Bağdâdî)

Çeviren: Doç. Dr. Ali Osman Kurt

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.

Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı

364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA

Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Aralık 2017

ISBN: 978-605-5978-44-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89

Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Bir Yahudi Filozofun Kaleminden

ÜÇ DİN

ÜÇ PEYGAMBER

-13. Yüzyıl Klasığı-

İbn Kemmüne

(İzzüddevle Sa'd b. Mansûr b. Sa'd el-İsrâîlî el-Bağdâdî)

Çeviren

Doç. Dr. Ali Osman Kurt

Ankara 2017

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ----- IX

GİRİŞ

İBN KEMMÛNE VE 'TENKÎH' HAKKINDA

1. İbn Kemmûne: Hayatı ve Eserleri -----	XIII
1.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği-----	XIV
1.2. İbn Kemmûne'nin Dini-----	XVII
1.3. İbn Kemmûne'nin Başlıca Eserleri-----	XX
2. Kitabı: Tenkîhu'l-Ebhâs Li'l-Mileli's-Selâs -----	XX
2.1. Tenkîh'in Muhtevası ve Motodu-----	XX
2.2. Tenkîh Üzerine Yapılan Çalışmalar-----	XXVIII

[YAZARIN ÖNSÖZÜ]-----1

BİRİNCİ BÖLÜM

[PEYGAMBERLİK]

[Peygamberlik, Vahiy ve Mucize]-----	3
Peygamberliğin Özellikleri-----	4
Peygamberliği Kabul Edenlerin Görüşleri-----	5
Vahyin Çeşitleri-----	7
Peygamberliğin Dereceleri-----	9
Mucizenin Peygamberliğe Delil Olabilme Şartları-----	10
Mucizeye İlişkin Şüpheler-----	12
Mucizeye İlişkin Şüphelere Cevaplar-----	13
Nebî Ve Resûl Gönderilmesinin Faydaları-----	21
Peygamberliği İnkâr Edenlerin Şüpheleri-----	24
[Peygamberliği İnkâr Edenlere] Cevap-----	27

İKİNCİ BÖLÜM

[YAHUDİLİK]

[Hz. Musa'nın Peygamberliği ve Yahudi İnanç Esasları]-----	29
Birinci İtiraz: [Yahudiliğin Mütevâtir Oluşu]-----	36
[Birinci İtiraza] Cevap-----	37
İkinci İtiraz: [Tevrat'ın Mütevâtir Oluşu]-----	38

[İkinci İtiraza] Cevap -----	40
Üçüncü İtiraz: [Tevrat'ta İnsanbiçimcilik] -----	44
[Üçüncü İtiraza] Cevap -----	44
Dördüncü İtiraz: [Tevrat'ın Tahrifi] -----	47
[Dördüncü İtiraza] Cevap -----	47
Beşinci İtiraz: [Tevrat'ta Ahiret İnancı] -----	54
[Beşinci İtiraza] Cevap -----	54
Altıncı İtiraz: [Mucize] -----	58
[Altıncı İtiraza] Cevap -----	58
Yedinci İtiraz: [Yahudi Şeriatının Neshi] -----	60
[Yedinci İtiraza] Cevap -----	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM [HİRİSTİYANLIK]

[Hz. İsa ve Öğretisiyle İlgili İnançlar] -----	69
[Hiristiyan Mezheplerinin Teslis Yorumu] -----	71
[Mezhepler Arasındaki İhtilaflar] -----	73
Hiristiyanlara Muhalefet Edenlerin Söyledikleri -----	74
Hiristiyanlara Şunlar Söylenbilir -----	78
Hiristiyanlara Şunlar da Söylenbilir -----	79
[Hiristiyanlık] Karşıtı Biri Şöyle Söyleyebilir -----	87
Ben Şunu Söylerim -----	88
Hiristiyanlar da Şunu Söyleyebilir -----	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM [İSLAMİYET]

[Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve İslam İnanç Esasları] -----	93
[Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Delilleri] -----	96
Birinci Delil -----	96
Birinci Soru -----	98
[Birinci Sorunun] Cevabı -----	98
İkinci Soru -----	98
[İkinci Sorunun] Cevabı -----	99
Üçüncü Soru -----	99
[Üçüncü Sorunun] Cevabı -----	101
Ben Derim ki -----	104
Dördüncü Soru -----	108
[Dördüncü Sorunun] Cevabı -----	108
Ben Derim ki -----	108
Beşinci Soru -----	110
[Beşinci Sorunun] Cevabı -----	110

Altıncı Soru-----	111
[Altıncı Sorunun] Cevabı-----	111
Yedinci Soru-----	112
[Yedinci Sorunun] Cevabı-----	112
Sekizinci Soru-----	112
[Sekizinci Sorunun] Cevabı-----	113
Dokuzuncu Soru-----	114
[Dokuzuncu Sorunun] Cevabı-----	114
Onuncu Soru-----	114
[Onuncu Sorunun] Cevabı-----	115
On Birinci Soru-----	115
[On Birinci Sorunun] Cevabı-----	115
On İkinci Soru-----	116
[On İkinci Sorunun] Cevabı-----	116
On Üçüncü Soru-----	116
[On Üçüncü Sorunun] Cevabı-----	116
Ben Derim ki-----	117
On Dördüncü Soru-----	118
[On Dördüncü Sorunun] Cevabı-----	118
Ben derim ki-----	119
On Beşinci Soru-----	119
[On Beşinci Sorunun] Cevabı-----	119
Bir İhtimal-----	119
İkinci Delil-----	120
[Kur'an'da Geçen Gaybî Haberler]-----	121
[Kur'an Dışı Kaynaklarda Geçen Gaybî Haberler]-----	122
Gaybî Haberlerin Tartışılması-----	123
[Gaybî Haberlerin Tartışılmasına] Cevap-----	126
Ben Derim ki-----	126
Üçüncü Delil-----	128
Buna Karşı [Söylenenler]-----	128
Kelâmcıların Cevabı-----	129
Ben Derim ki-----	129
Dördüncü Delil-----	132
Ben Derim ki-----	135
Beşinci Delil-----	137
Ben Derim ki-----	139
Altıncı Delil-----	144
[Altıncı Delile] Cevap-----	147
Müslümanlar Şunu Söyleyebilir-----	149
Şöyle Denilirse-----	150
Biz de Şöyle Deriz-----	151

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Yahudi filozofu İbn Kemmûne'nin tercüme ettiğim bu kitabımı, 2000'li yıllarda henüz akademik hayatımın başlarında doktora tezi olarak çalışmak istemiş, fakat sonra vazgeçmiştim. Yıllar sonra (2008'de) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Arap Dili ve Belagatı öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Ali Şimşek ile (o dönemde henüz profesör değildi) birlikte bu eseri tercüme etmeye başlamış, ancak çok fazla mesafe katedemeyip bırakmıştık. Bütün bu başlayıp bırakmalara rağmen *Tenkihu'l-ebhâs li'l-mileli's-selâs*, elime geçtiği ilk günden bugüne gündemimden hiç düşmemişti. Kitaplarımı defalarca taşımama ve kütüphanemi pek çok kez yeniden düzenlememe rağmen, onu her defasında görebileceğim bir yere, göz hizasına yerleştirmiştim. Aradan geçen uzun süre zarfında kitabı arada açıp okuduğum, zaman zaman da tercüme ettiğim olmuştur. Uzanıp alabilecek kadar yakın olduğundan mıdır, yoksa başlayıp bitiremediğim bir işin verdiği vicdan azabından mıdır, 2016'da kitabı yeniden tercüme etmeye karar verdim. Bu kez "artık sen güzelce sabret." âyeti ve "amellerin en hayırlısı az da olsa sürekli olanıdır." hadisi mucibince hareket edip başladığım işi sonlandırmak istiyordum. Yaklaşık on beş sene önce ettiğim niyeti, bugün yerine getirmenin mutluluğunu yaşıyorum.

Bu eseri önemli kılan birçok husus vardır. Birincisi, müellifi yahudi olmasına rağmen eser klasik İslam kaynaklarını andırmaktadır. Yazar, kitabına *besmele*, *hamdele* ve *salvele* ile başlamakta ve Hz. Muhammed'e salât ve selamda bulunmaktadır. Bu yönüyle kitap incelenmeye değerdir. İkincisi, *reddiye* veya *apolojetik* türü eserlerden farklı olarak yazar, dinlere eşit mesafede durduğunu ve konuları objektif

biçimde ele aldığını belirtmektedir. Eser bu yönüyle karşılaştırmalı dinler tarihi için önemli bir kaynak olabilir. Üçüncüsü, yazarının kitabında İslam dini ve Hz. Muhammed'e yönelik eleştirileri sebebiyle Bağdat halkı tarafından öldürülmek istendiği, ancak son anda canını zor kurtardığı iddia edilmektedir. Müslümanların tarih boyunca başka din ve milletten insanlarla barış içinde birlikte yaşadığı, kimseyi dininden ve düşüncesinden dolayı dışlamadığı ve ötekileştirmedeği bilinmektedir. Üstelik yahudi ve müslümanlar dinî tartışmaları eskiden beri karşılıklı reddiyeler yaparak yapmaktaydılar. Kaldı ki bazı araştırmacılara göre İbn Kemmüne'nin Bağdat'ta yaşadığı bu olayın sebebi dinî değil politiktir. Bu yönüyle *Tenkîh*, müslümanların birlikte yaşama tecrübesine, ehl-i kitaba karşı müsamahasına ve gösterdiği dinî hoşgörüye güzel bir örnektir.

Kitabı önemli kılan bir diğer husus, on üçüncü yüzyılda İbn Kemmüne'nin yaşadığı ortamın dinî ve felsefî gündeminin burdan rahatlıkla okunabilmesidir. Nitekim dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü peygamberliğin varlığı ve gerekliliğinin ispatına ayrılmıştır. Diğer üç bölümde ise Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine yönelik lehte ve aleyhteki iddia ve delillere yer verilmiştir. Muhtevadan hareketle bu dönemin düşünür ve kelimcülerinin öncelikli gündeminin, vahiy ve peygamberlik müessesesini inkâr edenlere karşı nübüvvetin varlığı ve gerçekliğini delilleriyle ispat etmek olduğu söylenebilir. Ayrıca bu dönemde her üç dine yöneltilen eleştirilere bakarak, yahudi, hıristiyan ve müslümanların birirlerini hangi yönlerden itham ettikleri de tespit edilebilir. Kitabın bir başka özelliği, müellifin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'i *milel* (hak dinler) kategorisinde değerlendirerek, müslüman âlimlerin dinler tasnifini (el-milel ve'n-nihâl) takip etmiş olmasıdır.

Kitabın içeriğine gelince; İbn Kemmüne önsözünde kitabı dört bölüm halinde yazdığını ifade etmektedir. Moşe Perlmann'ın 1967'de yaptığı Arapça edisyon kritikte *Tenkîh*

dört bölümde toplam 108 sayfa olarak neşredilmiştir. Dört bölüm sırasıyla; *Peygamberlik*, *Yahudilik*, *Hıristiyanlık* ve *İslamiyet*'tir. Sıralamayı müellifin bölümlere ayırdığı sayfa sayısına göre yaparsak sıralama şöyle olur: *İslamiyet* (kırk iki sayfa), *Yahudilik* (yirmi dokuz sayfa), *Peygamberlik* (yirmi bir sayfa) ve *Hıristiyanlık* (on altı sayfa). Kitabın tercümesini, hem Arapça nüshayı hem de Perlmann'ın İngilizce çevirisini kullanarak yaptık.

Eseri tercüme ederken mümkün olduğu kadar yazarın kurduğu cümle yapısına sadık kalmaya özen gösterdik. Ancak sonraki okumalarda, akıcılığı sağlama ve daha anlaşılır olması adına cümle yapılarında anlamı bozmayacak türden değişiklikler yapmayı uygun gördük. Kitaptaki hiçbir cümleyi atlamadan ve kendi yorumumuzu katmadan var olan olduğu gibi tercüme etmeye özen gösterdik. Buna rağmen, ibareyi hatalı okumaktan veya yanlış anlamaktan ya da Türkçeye tam olarak aktaramamaktan kaynaklanan sebeplerle yanlış tercüme edilmiş yerler bulunabilir. Kitapta anlamı bozacak bariz hatalar olmaması yine de en büyük temennimizdir.

Kimi yerlerde metinde geçmeyen, ancak Türkçe dil mantığı açısından kaçınılmaz olan bağlaç veya ek açıklamaları köşeli parantez içinde göstermeye özen gösterdik. Müellif, klasik kaynaklarda âdet olduğu üzere her üç dinin kutsal kitaplarından yaptığı alıntılarda kaynak göstermemiştir. *Tenkih*'in İngilizce çevirisini yapan Moşe Perlmann, Tevrat, İncil ve Kur'an'dan yapılan alıntılarının kaynağını büyük oranda tespit etmiştir. Biz de onun tespit ettiklerini tek tek kontrol edip -kimi yerde hatalı olanları düzelterek ve bazen de eksik bıraktıklarını tespit ederek- metin içerisinde köşeli parantezde verdik. Arapça orijinal metinde olmayan açıklayıcı bilgileri ise *çevirenin notu* [ç.n.] şeklinde dipnotta belirttik. Müellif, bölümleri genellikle başlık koymadan yazmıştır. Bölümlerin sistematik olması ve daha rahat okunabilmesi için bölüm ve bölüm içi başlıklandırma yoluna gittik. Bunu yaparken, eğer metin içerisinde başlık olabilecek bir ifade varsa

onu kullanmayı, değilse köşeli paranteze almak suretiyle içeriğe uygun yeni başlık koymayı uygun gördük.

İbn Kemmüne, müslüman kültürde olduğu gibi Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer bazı peygamberlerin isminden sonra saygı ifadesi olarak “aleyhisselâm”, Hz. Muhammed’in isminden sonra ise “sallallahü aleyhi vesellem” yazmıştır. Ancak müellif, kitabın tamamında bu isimlerden sonra saygı ifadesi koymamıştır. Metnin bütününde yazım birliğini sağlamak için “Musa, İsa ve Muhammed” isimlerinin başına, yine saygı ve yüceltme amacıyla kullanılan “Hazret” ifadesinin kısaltması olan “Hz.” koymayı uygun gördük. Günümüz akademik yazı dilinde saygı ifadesi olarak (*as* veya *sav*) yerine (Hz.) kullanımı daha yaygın olduğu için böyle bir tercihte bulunduk.

Bu çalışmayı, 103 Proje Numarası ile destekleyen Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederim. Kitabın olabildiğince anlaşılır ve eksiksiz olarak okuyucuyla buluşmasında emeği geçen Prof. Dr. Mehmet Ali Şimşek, Prof. Dr. İsmail Çalışkan, Prof. Dr. Metin Özdemir, Doç. Dr. Şahban Yıldırım ve Doç. Dr. Dursun Ali Aykıt’a teşekkür borçluyum. Arapça bazı ibarelerin anlaşılmasında katkı sunan Arap Dili ve Belagatı Arş. Gör. İsa Güceyüz’ün ismini burada anmadan geçemem. Çevirinin son okumasını yaparak imla ve yazım yanlışlarına özellikle dikkat çeken Yrd. Doç. Dr. Abdullah Demir’e ve kitabın yayımlanmasına öncülük eden Hüseyin Nazlıhaydın Bey’e ayrıca müteşekkirim.

Gayret bizden, tevfik Allah’tandır.

Ankara, Aralık 2017

Ali Osman Kurt